

Leuven 1922-1932

De socialisten vooraan in de taalstrijd I

Jan HUNIN

In hun strijd voor de vernederlandsing van Leuven hadden de flaminganten in 1921 een zware nederlaag geleden. De taalwet in bestuurszaken, waarvan men de vernederlandsing van de stadsadministratie had verwacht, had niet het gewenste resultaat opgeleverd. Het rooms-blauwe gemeentebestuur onder leiding van de katholiek Fernand Smolders stond integendeel slechts een beperkte vorm van tweetaligheid toe; de interne diensttaal bleef volledig Frans. Ondanks de toepassing van het algemeen enkelvoudig stemrecht bij de gemeenteraadsverkiezingen van april 1921 was het bestuur van de stad Leuven in handen gebleven van de conservatieve burgerelite, die niet bereid was om toegevingen te doen aan de Vlaamse eisen. In de socialistische partij gingen daarentegen wel stemmen op om de taalwet in bestuurszaken stipt toe te passen, maar er kwam daarvoor weinig steun vanop de rechtse banken. In de katholieke partij was de christen-democratie te klein om druk uit te oefenen op de taalpolitiek.

1. Met de vernederlandsing van de Gentse universiteit als inzet

Vanaf 1922 was de hoop van de Leuvense flaminganten gevestigd op de vernederlandsing van de Gentse rijksuniversiteit, als een eerste stap in de verwezenlijking van het minimumprogramma. Tijdens de troonrede van 22 november 1918 had koning Albert zich uitgesproken voor „l'égalité la plus stricte et la justice la plus absolue”, wat de vernederlandsing van Gent noodzakelijk maakte. Eind 1921 was van die belofte nog niet veel in huis gekomen, omdat de besprekingen over de oprichting van een Vlaamse universiteit in het parlement en in de regering door de fransgezinden werden geboycot. Er kwam eindelijk schot in de zaak, toen Van Cauwelaert op 3 december 1921 zijn steun aan de nieuwe regering-Theunis had verbonden aan de verwezenlijking van dat doel. Meteen stond de oprichting van een Vlaamse universiteit in Gent in het brandpunt van de belangstelling. In de bijzondere Kamercommissie, die door de Leuvense katholiek Prosper Poulet geleid werd, stelde in februari een kleine meerderheid zich akkoord met het wetsvoorstel van Cauwelaert-Huyshauer, dat voorzag in de geleidelijke vernederlandsing van Gent. Het voorstel van de Leuvense liberale volksvertegenwoordiger Raoul Claes om de Gentse hogeschool te verdubbelen in een Vlaamse en een Franse afdeling, werd afgewezen. Op dezelfde golfengte als de Leuvense liberalen zat de fransgezinde zweepartij

Union Nationale, die evenmin het centrum van Franse cultuur in Vlaanderen wilde opofferen. Vanaf februari 1922 voerde haar weekblad een grootse campagne tegen het wetsvoorstel-Van Cauwelaert en begonnen opnieuw de verdachtmakingen tegen de voorstanders van de vernederlandsing, met name tegen Pouillet.

Aan de andere kant kon de Vlaamse Beweging in Leuven opnieuw de grote massa mobiliseren. De Guldensporenviering van 1922 stond helemaal in het teken van het hogeschoolvraagstuk. Volgens het blad van de katholieke arbeiders *De Nieuwe Tijd* waren er op 9 juli 1922 niet minder dan vierduizend vlaamsgezinden op straat gekomen om te luisteren naar de liberale volksverteller en schrijver Abraham Hans, een van de weinige liberalen die zich had uitgesproken voor een Vlaamse universiteit. Ook de Leuvense socialisten schaarde zich aan de zijde van de flaminganten. Op 2 oktober, enkele weken voor het belangrijke kamerdebat over Gent, dienden zij in de gemeenteraad een motie voor de vernederlandsing in om de vlaamsgezinde parlementsleden een steun in de rug te geven. In een lange toespraak verwierp de socialist J. Van Craen de verdubbeling van de Gentse universiteit, omdat „de plechtige belofte van volstreekte gelijkheid in rechte en in feite moet bewaarheid worden. Daarin ligt de taalvrede op duurzame wijze besloten”. De gemeenteraad keurde de motie van Van Craen goed, met de steun van de christendemocraten en van nog twee andere katholieken, Pieter Ulens en Alfred Rappart. Daarmee volgde Leuven het voorbeeld van tal van andere Vlaamse steden en gemeenten.

Dat de katholieke vlaamsgezinde gemeenteraadsleden het schepencollege in de minderheid stelden, wijst op het belang van het hogeschoolvraagstuk. Toen op 7 november 1922 in Leuven een meeting werd gehouden ten voordele van de vernederlandsing, liep de zaal Eden vol met 600 à 700 vlaamsgezinden². Bekende leden van het Hogeschoolcomité voerden er het woord. De socialist Alberic De Swarte sprak over de eensgezindheid tussen de vlaamsgezinden uit de drie grote partijen, de bekende advocaat Edmond Van Dieren wees op de rol van de jeugd als propagandamachine en de Gentse hoogleraar Frans Daels kloeg de wantoestanden aan de rijksuniversiteit aan. Aan het einde van de bijeenkomst las de katholieke hoogleraar H.J. Van de Wijer een ordemotie voor — „Gent geheel of niets!” — die op luid applaus werd onthaald.

Toen op 22 december de Kamer met een kleine meerderheid de geleidelijke vernederlandsing had goedgekeurd, werd dat in Leuvense vlaamsgezinde kringen goed onthaald. In januari 1923 werd ter ere van Pouillet in Leuven een

1. Uit mijn licentiaatsverhandeling *Leuven Vlaams, anders bekeken. De strijd voor het minimumprogramma 1914-1940*, Leuven 1990 (promotor Prof. Dr. L. Wils). Vgl. in *Wetenschappelijke Tijdingen* 50 (1991) ons artikel „*Leuven Vlaams. 1912-1922*”. pp. 129-157.

2. *De Nieuwe Tijd*, 12 november 1922 en *De Volkswil*, 8 november 1922.

massameeting georganiseerd die 5000 mensen trok, voor zijn verdiensten als leider van de katholieke arbeiders én voor zijn strijd ten voordele van de Vlaamse zaak. In fransgezinde kringen daarentegen groeide de weerstand tegen het goedgekeurde wetsvoorstel. In Brussel werd eind december een „Ligue nationale pour la défense de l'université de Gand et de la liberté des langues” opgericht onder leiding van de Brusselse hoogleraar Jacques Pirenne, de leraar van de kroonprins. De Leuvense hoogleraar Schicks van de Union Nationale zat mee in het bestuur³. De fransgezinde agitatie werd nog opgevoerd, toen België vanaf januari met Frankrijk aan de Ruhrbezetting deelnam. Op 20 maart wees de conservatieve Senaat het wetsvoorstel van de Kamer met een grote meerderheid af en stuurde het terug naar een bijzondere commissie.

Toen in juli 1923 nog geen oplossing was gevonden voor het hogeschoolvraagstuk, bood de regering haar ontslag aan. Maar koning Albert weigerde dat en dwong de regering tot een compromisvoorstel, dat voor de flaminganten bepaald onvoldoende was. Het voorstel van de liberale minister Nolf voorzag in de verdubbeling van de Gentse universiteit in twee afdelingen. De studenten zouden de keuze hebben tussen een Vlaamse afdeling met één derde Franstalige lessen, en een Franse afdeling, waar de verhouding precies andersom lag. Het compromis zou door de flaminganten smalend de „Nolfbarak” genoemd worden. Maar Pouillet noemde de oplossing er een van het minste kwaad⁴, waarmee de katholieke arbeiders zich verveeld voelden, te meer omdat de socialistische partijleider Edmond Doms tegengestemd had.

Hoewel de fransdolle pers van Leuven de Nolfbarak als een noodlottig compromis beschouwde voor de Franstalige minderheid in Vlaanderen, stond de kreuple taalwet ver van de gelijkheid in rechte en in feite, die door Albert was beloofd. Ze zou de aanwezigheid van een Franstalige elite in Vlaanderen bestendigen. Ook al omdat de regering-Theunis na 1923 de eisen van de flaminganten in de koelkast stopte.

2. De weerslag

Het aanslepen van het hogeschoolvraagstuk en zijn uiteindelijke mislukking hadden belangrijke gevolgen voor de studentenbeweging in Leuven⁵. Vanaf het academiejaar 1921-1922 kwamen de Vlaamse studenten met hun onverzoenlijke eis „Gent of geheel niets” onder toenemende invloed van het vlaams-nationalisme. Onmacht van de Katholieke Vlaamse Kamergroep had de balans definitief doen overhellen.

3. *L'Union Nationale*, 21 januari 1923. In februari 1923 keerde ook de Fraternelle Wallonne van Leuven zich tegen de op stapel staande taalwet.

4. L. WILS, *Honderd jaar Vlaamse Beweging. II, 1914 tot 1936*, Leuven 1985, p. 139.

5. Voor feiten en interpretaties van de evolutie die de Vlaamse studentenwereld doormaakte, zie het werk van L. VOS, *Bloei en ondergang van het A.K.V.S.*, 2 dln., Leuven 1982.

Voor de flaminganten uit de katholieke partij betekende de radicalisatie van de Vlaamse studentenbeweging het verlies van een jonge generatie aan het vlaams-nationalisme. Een ander belangrijk gevolg van de mislukte taalwet op het hoger onderwijs was de vertraging die het vernederlandsingsproces aan de Katholieke Universiteit opliep⁶. Vanaf 1920 waren jaar na jaar een aantal leer-
gangen verdubbeld, tot een totaal van vijfenveertig in 1923. In dat jaar werden nog elf Nederlandstalige leergangen ingericht, maar toen vanaf 1924 bleek dat de Vlaamse afdeling van de Gentse Rijksuniversiteit geen succes was, stokte het vernederlandsingsproces. Rector Ladeuze kon weinig begrip opbrengen voor de eisen van de vlaamsgezinden, ook al omdat de oprichting van Nederlandstalige colleges handenvol geld opsloopte.

De mislukking om Gent te vernederlandsen liet niet alleen sporen na aan de universiteit. In de stad zelf waren de katholieke flaminganten zwaar aangeslagen. Vanaf zo wat halfweg 1923 viel in de gemeenteraad het debat over de in Leuven heersende taaltoestanden stil. Het werd pas hervat, toen de socialist Louis Tielemans op 29 april 1924 zijn voorstel lanceerde om de stedelijke nijverheidsschool nieuw leven in te blazen: „De leerlingen verliezen hunne moed omdat in het eerste en het tweede jaar het onderwijs gegeven wordt in het Vlaams en in het derde en het vierde jaar in het Frans. Dat is ene missing”. De cijfers gaven Tielemans geen gelijk. Het leerlingenverlies tussen het tweede en het derde leerjaar was niet groter dan tussen de andere jaren. Dat belette het socialistische gemeenteraadslid niet om zijn voorstel te blijven verdedigen, op principiële gronden: „Het is toch aangenomen door al wie zich ernstig met het vraagstuk bezighoudt, het is ene zaak van gezond verstand, dat de voertaal van het onderwijs moet zijn de moedertaal”. Omdat er in de gemeenteraad geen akkoord bereikt kon worden, werd de zaak voor overleg naar de speciale commissie voor het vakonderwijs gezonden, die door de liberale schepen van Onderwijs Raoul Claes werd voorgezeten. De commissie gaf geen enkele waarborg voor een verbetering van de taaltoestanden, hoewel erkend werd dat er problemen waren. Tielemans spartelde nog tegen, maar kreeg geen steun vanuit de katholieke hoek. Naar aanleiding van het debat in de gemeenteraad had het blad van de katholieke arbeiders *De Nieuwe Tijd* wel geschreven dat de voertaal moest worden vernederlandst, maar haar vertegenwoordigers in de gemeenteraad bleven stil, zoals ook Rapport en Ulens. Die zwegen ook, toen het Katholiek Vlaams Verbond van Leuven in februari 1925 een brief aan de gemeenteraad richtte om er nog eens op te wijzen hoe de taalwet in bestuurszaken werd verkracht⁷.

6. Een goed overzicht van de verdubbeling van de katholieke universiteit, vindt men bij M. VERLEYEN, „*Vlaamse Leergangen' en het begin van de vernederlandsing te Leuven 1924-1935*”, in: *Onze Alma Mater*, 1972, pp. 184-196 en 247-263; 1973, 123-135 en 182-200.

7. *L'Union Nationale*, 8 maart 1925.

De Leuvense franskiljons stelden met genoeg de onmacht bij de niet-nationalistische flaminganten vast. Die moesten bovendien lijdzaam toezien, hoe bepaalde katholieke studentenkringen toenadering zochten tot de Leuvense Frontpartij. Om op een stevige basis propaganda te voeren, vormde zich naar aanleiding van de parlementsverkiezingen van april 1925 een groep „Rooms-Katholieke Vlaams-Nationalisten”, die een tijdelijk verbond met de fronters aanging. Volgens het socialistisch weekblad *De Volkswil* bestonden zij uit „enige klerken van de Boerenbond, enige jonge heerkens en enige studenten-flaminganten”⁸. Die evolutie schudde het Katholiek Vlaams Verbond van Leuven, dat met lede ogen de afkalving van haar aanhang had aanschouwd, uit zijn winterslaap. Na de dood van Emiel Vliebergh, zijn voorzitter, volgde een koerswijziging.

Vliebergh werd aan het hoofd van het K.V.V.-Leuven opgevolgd door de jonge hoogleraar H.J. Van de Wijer die al wat naam verworven had als voorzitter van de Vlaamse Toponymische Vereniging. Nieuwe mensen, nieuwe geluiden. „Het Katholiek Vlaams Verbond van het arrondissement Leuven stelt een daad! De werking van dit Verbond wil rekening houden met de eisen van dit huidige ogenblik!”⁹ Zo werd het congres aangekondigd dat op 28 juni 1925 in de lokalen van de christelijke arbeidersbeweging in de Vaartstraat werd gehouden¹⁰. Daaraan deden mee: de katholieke arbeiders, de middenstandsorganisatie en de Boerenbond. Er was ook een amalgaam van advocaten, priesters, dokters en onderwijzers aanwezig, dat de oprichting van een eigen stand in het vooruitzicht stelde. De bestaande organisatie van vrije beroepen in de katholieke partij was die naam niet waardig, want ze werd gedomineerd door de conservatieve rechterzijde, waar ook middenstanders toe behoorden. Het K.V.V.-congres sprak zich uit voor een nauwe samenwerking met de katholieke vlaams-nationalisten. Het was niemand ontgaan dat bij de parlementsverkiezingen van 5 april 1925 de Frontpartij er met de steun van de „Rooms-katholieke Vlaams-nationalisten” goed op was vooruit gegaan. In het kanton Leuven had ze zelfs de helft meer stemmen gekregen dan in 1921.

De opening naar de katholieke vlaams-nationalisten kreeg gestalte in de „Vereniging voor God en Vlaanderen” die op zondag 23 december 1926 voor een honderdtal aanwezigen werd opgericht¹¹. De nieuwe vereniging stelde zich als doel alle katholieke vlaamsgezinden in het arrondissement Leuven te verenigen. Het voorzitterschap was in handen van het tweemanschap Van de Wijer-Finné, hoewel noch het K.V.V. noch de Frontpartij, waarvan Pieter Finné voorzitter was, als dusdanig toetraden. In het bestuur zaten verder bekende namen als

8. *De Volkswil*, 21 maart 1925.

9. Inschrijvingsformulier; Boerenbondarchief, afdeling 28, kaft 1.

10. Een verslag van het belangrijke arrondissementscongres in *De Nieuwe Tijd*, 5 juli 1925.

11. *De Nieuwe Tijd*, 17 januari 1926.

professor Lodewijk Scharpé en de musicoloog Floris Van der Mueren, die tot hoogleraar aan de Gentse universiteit was benoemd. Het programma van „Voor God en Vlaanderen” was overgenomen van de vlaams-nationalisten. Het bevatte niet alleen de minimumprogramma, maar verder ook de inkrimping van de legerdienst tot zes maanden en de onvoorwaardelijke amnestie voor politieke gevangenen.

De betekenis van „Voor God en Vlaanderen” lag in de toenadering tussen fronters en radicale flaminganten uit de katholieke partij. Voor de buitenwereld gaf ze slechts eenmaal een teken van leven, toen ze haar steun gaf aan de amnestiebetoging die voor 25 juli 1926 in Leuven werd gepland¹². De voorzitter van V.O.S.-Leuven, J. Meurrens, stond samen met Jan Huyberechts, die lid was van het hoofdbestuur van V.O.S., in voor de praktische organisatie. Oorspronkelijk was 11 juli als datum vooropgezet, maar uiteindelijk werd de betoging naar later verschoven. Vreesden de organisatoren dat de Guldenspoorviering dan in het teken van de tweedracht zou staan, omdat socialisten en christen-democraten niet wilden deelnemen aan de amnestiebetoging?

De beslissing van de burgemeester om de betoging toe te laten ontlokte onmiddellijk een storm van protest bij een aantal Leuvense verenigingen van oudstrijders en slachtoffers van de Eerste Wereldoorlog, voor wie de gewezen activist August Borms een verrader was die voor tientallen patriotten de deportatie had gevraagd, zoals uit zijn proces was gebleken¹³. Zij dreigden met een tegenbetoging. Nadat de politiecommissaris hem had ingelicht over de komst van mogelijke tegenbetogers, oud-strijders uit Brussel en elders, verbood burgemeester Smolders op 19 juli de amnestiebetoging, waarschijnlijk in samspraak met de liberale gouverneur Béco en de minister van Binnenlandse Zaken, de katholiek Jaspars¹⁴.

Hoewel het betogingsverbod door de initiatiefnemers aan de pers was doorgegeven en aan het station een groot spandoek hing met „Betoging verboden” erop, stroomden op 25 juli 1926 toch nog zo'n zevenhonderd manifestanten samen in de zaal Het Windmoleken in Blauwput bij Leuven, buiten de stadsgrenzen. Daar riep Finné, de voorzitter van de Leuvense Frontpartij, de aanwezigen op „het politiebevel te eerbiedigen en naar huis te keren”¹⁵. Zijn oproep viel niet bepaald in goede aarde bij de aanwezigen. Na felle toespraken van de communist Ward Van Overstraeten en de Leuvense hoogleraar Scharpé, die Borms zijn „beste vriend” noemde, wilden enkele stoutmoedigen toch optrekken naar de centrale gevangenis, maar zij werden door de Leuvense politie

12. Het dossier SAL (Stadsarchief van Leuven), 3497 bevat uitgebreide documentatie over de amnestiebetoging.

13. L. WILS, *Honderd jaar Vlaamse Beweging*, II, p. 228.

14. Artikel van FINNÉ aan *De Standaard* gericht, in *De Schelde*, 31 juli 1926; AMVC, F 285 (dossier Pieter Finné).

15. *Ibidem*.

uiteengeslagen¹⁶. In de Leuvense pers werd met afwijzen gereageerd op de amnestiebetoging. In *De Volkswil* werd met genoegen vastgesteld, dat de „democraten” zich niet hadden laten vangen. Het blad van de katholieke arbeiders *De Nieuwe Tijd* had op de dag van de betoging wel politieke en bestuurlijke amnestie gevraagd, ook voor Borms, maar bracht geen verslag van de betoging. De traditionele partijen vreesden duidelijk voor hun imago met de gemeenteraadsverkiezingen van oktober 1926 in zicht, die plaats zouden vinden in een klimaat van anti-vlaamsgezindheid.

3. Een Vlaams-onvriendelijk klimaat

Na de vorming van de regering-Pouillet-Vandervelde van christen-democraten en socialisten in juni 1925 hadden de liberalen en conservatieve katholieken zich aaneengesloten in een breed oppositiefrent. Vanaf eind 1925 was de toestand van de frank zo verslechterd dat de scheidingslijn tussen conservatieven en „democraten” scherper was dan ooit tevoren¹⁷. De moeilijkheden van de regering vergrootten nog door haar poging om de militaire diensttijd te verkorten. Toen op 9 februari 1926 de vaandels van de regimenten die aan de Ruhrbezetting hadden deelgenomen, in het legermuseum werden opgeborgen, werd Pouillet scherp uitgejouwd door de menigte. De protestbeweging die nu volgde, luidde de val in van zijn regering. In Brussel werd door de liberale senator Despret een „Ligue d'intérêt public” opgericht om de krachten te bundelen tegen Pouillet. Op 6 maart kwam Despret zelf spreken in Leuven voor een amalgaan van industriëlen en bankiers, liberalen en conservatieve katholieken¹⁸. Onder de ongeveer duizend aanwezigen waren o.m. burgemeester Smolders en schepen Claes, de voorzitter van de Liberale Vereniging.

Onder druk van de grote oppositiebeweging in heel het land, waartegen de standen in de katholieke partij en de socialisten door de slechte economische toestand relatief machteloos stonden, werd de regering Pouillet-Vandervelde in mei vervangen door een regering van nationale eenheid onder leiding van de katholiek Jaspar. Maar zolang de financiële en economische crisis voortduurde, dus tot na de gemeenteraadsverkiezingen van oktober 1926, bleef de polarisatie in het land.

In april deed het gerucht even de ronde dat de „Ligue d'intérêt public” in Leuven een eigen kandidatenlijst zou voordragen bij de gemeenteraadsverkiezingen van oktober 1926. Maar door de val van de regering was de noodzaak

16. H. ELIAS, *Vijfentwintig jaar Vlaamse Beweging 1914/1939*. II, Antwerpen, 1969, p. 186.

17. De overvloedige literatuur hierover wordt vermeld in G. VANTHEMSCHE, *Precisering en omtrent het verloop van de politiek-financiële crisis van 1926*, in: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, XVI, 1985, p. 107-128.

18. *Le Journal de Louvain* en *De Vrijheid*, 13 maart 1926.

voor een verdere samenwerking tussen de behoudsgezinden weggevallen. Omdat de fransgezinde conservatieven zich dus niet afscheurden, werd in de katholieke partij de druk op de standen steeds maar groter. Op 3 april verscheen in *Le Journal de Louvain*, het blad van de conservatieve rechterzijde, een aanval op de standenvetegenwoordiging in de Katholieke Associatie, „die de grote meerderheid van de kiezers niet wil”.

Vanaf mei vatte de Leuvense hoogleraar A. Nerinx samen met schepen Remi Vandervaeren het plan op om de Katholieke Kring in zijn oude glorie te herstellen, om er opnieuw het overkoepelend orgaan in de katholieke partij van te maken, waar de conservatieven de touwtjes in handen zouden hebben. Rapport, die voorzitter was van „Vlaamse Vrije Beroepen”, liet daartegen fel verzet horen: eerst moest er een volwaardige stand van de vrije beroepen worden ingericht, zodat elke stand volgens grootte in het nieuwe koepelorgaan zou vertegenwoordigd zijn¹⁹. Maar Nerinx haalde zijn slag thuis. Midden juni werd de Katholieke Kring „heropgericht” die alle katholieken groepeerde zonder onderscheid van stand²⁰.

Bij het opstellen van de kandidatenlijst was er van de machtsgreep van de conservatieven niet zoveel te merken. Op de poll van september lieten zij hun ongenoegen blijken over de sterke standenvetegenwoordiging; 46 van de 91 stemgerechtigden keurden de eenheidslijst af. Er moest een tweede stembeurt worden ingelast om het uiteenscheuren van de katholieke partij te voorkomen, zoals in Mechelen en Antwerpen zou gebeuren²¹.

De grote invloed van de behoudsgezinde én fransgezinde elite liet wel duidelijke sporen na in het katholieke partijprogramma. Het amnestievraagstuk werd een zaak van het parlement genoemd, waarmee de gemeenteraad zich niet in te laten had. In verband met de taalwet in bestuurszaken beloofde het de „application loyale de la règlementation faite par le conseil communal”, wat weinig waarborgen voor de vernederlandsing van het stadsbestuur inhield. Bij de liberalen werd de vrije verfransing omschreven als „de vrijheid en de gelijkheid van de beide landstalen”.

Het blad van de socialisten, *De Volkswil*, stelde zich daarentegen positief op ten opzichte van de vernederlandsing van het openbare leven: „Het moet uit zijn met wat men zo vaak hoort: „spijtig dat onze zoon geen Frans kent, hij zou die plaats kunnen bekleden”. Welnu: de vlaamssprekenden moeten evenveel rechten hebben. Persoonlijk kan de wet op de taal in bestuurszaken mij geen voldoening geven. Maar ze zal toegepast worden naar woord en letter”²². De auteur van het artikel was niemand minder dan Jan Huyberechts,

19. Aan Nerinx, 27 mei 1926; AMVC Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven) R197 (dossier Alfred Rapport).

20. *Le Journal de Louvain*, 19 juni 1926.

21. *Le Journal de Louvain*, 25 september 1926.

22. Op 11 september 1926.

lid van het hoofdbestuur van de Vlaamse Oudstrijdersbond en mede-organisator van de amnestiebetoging van juli 1926. Door een flamingant op hun kieslijst te zetten, die bovendien nog van katholieke afkomst was, sloegen de socialisten twee vliegen in één klap. Op de arrondissementsvergadering van 11 april 1926 had Doms het ordewoord gegeven om geen anti-klerikale politiek te voeren om zo ontevreden katholieken aan te trekken²³.

De opening die de socialisten naar rechts maakten, was niet groot genoeg en het behoudsgezinde klimaat te sterk, want de socialistische partij verloor één zetel. De liberalen daarentegen stuurden één afgevaardigde meer naar de gemeenteraad. Ook in de katholieke partij was er algemene tevredenheid, omdat de in 1921 aan de Union Nationale verloren gegane zetel heroverd werd. Roberti, die lange tijd bij de Belgisch-nationalisten actief was geweest, werd verkozen dank zij zijn groot aantal voorkeurstemmen. De Frontpartij, die geen bekende namen op haar kieslijst had staan²⁴, was met 3 % van de stemmen en zonder zetel geen geloofwaardige drukkingsgroep.

Na de verkiezingen zag de zetelverdeling in de gemeenteraad er als volgt uit: de katholieken werden de sterkste fractie met elf vertegenwoordigers; daarna volgden de socialisten met negen en de liberalen met vijf zetels. In de nasleep van de regeringscrisis waren de spanningen tussen de behoudsgezinde liberalen en de socialisten nog erg groot, zodat een linkse coalitie niet echt tot de mogelijkheden behoorde. Daardoor kwamen de katholieken in een sterke onderhandelingspositie. Ze eisten de burgemeestersstoel en twee schepenzetels op en ze vroegen de financiële gelijkstelling van het vrij met het officieel onderwijs. Nadat besprekingen tussen de socialisten en de katholieke standen waren afgesprongen, verklaarden de Leuvense liberalen zich wel bereid om in grote mate tegemoet te komen aan de katholieke eisen, zij het na lange en moeizame onderhandelingen. Uiteindelijk werd in de Liberale Vereniging met één stem meerderheid een jaarlijkse toelage van 50.000 fr. aan het vrij onderwijs goedgekeurd. De katholiek Smolders bleef burgemeester.

De aanwezigheid van twee Nederlandstalige schepenen, Jozef Clynmans, de voorzitter van de katholieke middenstandsorganisatie, en de flamingant Alfred Rapport, veranderde niet veel aan de taaltoestanden in het stadsbestuur. In het programma-akkoord tussen katholieken en liberalen was immers afgesproken, dat „het gebruik der twee landstalen zal behouden blijven in het bestuur der stad en het gemeentelijk onderwijs²⁵”.

23. AMSAB, Archief en Museum van de Socialistische Arbeidsbeweging, Verslagboek BWP-federatie Leuven.

24. Wel drie overgelopen socialisten. AMSAB, Verslagboek. Het aantrekken van Jan Huyberechts op de socialistische kandidatenlijst was voor de vlaams-nationalisten een streep door hun rekening.

25. De volledige tekst van het akkoord is te vinden in de brochure die de katholieke partij uitgaf naar aanleiding van de gemeenteraadsverkiezingen van oktober 1932; SAL, 9434.

Op onderwijsgebied slaagde de liberale schepen Raoul Claes er zelfs in om de vernederlandsingsmaatregelen van de socialistische minister Camille Huysmans te vertragen of tegen te werken. De ministeriële omzendbrief waarin bepaald was dat pas vanaf het vijfde leerjaar met het onderwijs in de tweede taal mocht worden begonnen, werd in de Leuvense stadsscholen omzeild door het vak Frans voor de eerste en de tweede graad als keuzemogelijkheid op te nemen. Maar de leerlingen werden in feite verplicht om die lessen te volgen, wilden ze niet hopeloos achterop geraken in het vijfde leerjaar, waar al enige basiskennis van het Frans werd verondersteld²⁶.

In september 1926 nam Huysmans maatregelen om de voertaal in het middelbaar onderwijs te vernederlandsen. De middelbare scholen werden hervormd in de zin van de Nolf-wet, zodat ongeveer tweederde van de lessen in het Nederlands werd gegeven. Blijkbaar kon schepen van onderwijs Claes die bepaling één schooljaar uitstellen, want *De Vrijheid* kloeg er pas in oktober 1927 over dat de rijksmiddelbare scholen sinds het begin van de maand ongeveer 200 leerlingen hadden verloren aan het vrij onderwijs, dat niet aan de vernederlandsingsmaatregelen onderworpen was. „In naam van de mensen die geen geld hebben om hun kinderen naar pensionaten en instituten te sturen”, vroeg Claes voor de meisjesschool in de Bériotstraat een soepeler regime. Hij kreeg zijn zin van de opvolger van Huysmans, de liberaal M. Vauthier, die een Frantalige afdeling liet oprichten. De vernederlandsingsmaatregelen van Huysmans werden vanaf september 1927 van toepassing verklaard op de atheneum. Voor de Vlaamse afdeling van de Leuvense atheneum zorgden die voor een grote verbetering, maar Franstalige leerlingen konden nog steeds een een-talig Frans programma doorlopen²⁷.

Nog onder impuls van Huysmans trad de regering op ten voordele van wegens activisme gestrafte gemeenteonderwijzers. Op 30 en 31 december 1925 werd in een Koninklijk Besluit de stad Leuven opgelegd om aan de activistische gemeenteonderwijzer Emiel Frantzen een schadevergoeding te betalen. Maar Claes weigerde dat, ondanks het aandringen van de socialist Vandemoortele²⁸. De schepen van onderwijs verantwoordde zijn houding in een brief aan de nieuwe eerste minister Jaspar: „Le programme de relèvement et d'économie ne comporte évidemment pas l'allocation de traitements d'attente à des personnes nullement qualifiées pour en bénéficier”²⁹. In maart 1927 werd ook Edward Maes door Huysmans in zijn rechten hersteld, maar hij werd voorlopig niet opnieuw in dienst genomen³⁰.

26. Die toestand werd aangeklaagd in het eerste nummer van het vlaams-nationalistisch weekblad *Tijl*, december 1930; KB (Koninklijke Bibliotheek), fonds Mertens.

27. Voor de taaltoestanden in het Koninklijk Atheneum zij verwezen naar de seminarie-oefening van M. Rems, Leuven, 1976-1977.

28. Tijdens de vergadering van de Verenigde Afdelingen op 29 juli 1926.

29. Op 23 september 1926; SAL, 2045 bis.

30. SAL, 4569ter.

4. De doorbraak

Wie goed toekeek, zag in de zomer van 1928 enkele hoopgevende tekenen voor de Vlaamse Beweging in Leuven. Op de Guldensporenviering was de Socialistische Arbeidersjeugd voor het eerst als groep aanwezig. *De Volkswil* meldde fier dat er tussen de leeuweflaggen twee rode vaandels werden meedragen. En op 15 juli verscheen het eerste nummer van *Ons Leuven*, een nieuw katholiek en vlaamsgezind weekblad voor Leuven en omgeving³¹. De positieve wending op Vlaams gebied in Leuven stond niet los van de nationale veranderingen.

In de loop van 1926 had de regering van nationale eenheid onder leiding van de katholiek Jaspas een financieel saneringsprogramma doorgevoerd dat onze munt opnieuw gezond maakte. Door het herstel van de frank kwam er ruimte voor de oplossing van het taalvraagstuk. Voor dat doel stelde de katholieke Vlaamse Kamergroep een programma voor onmiddellijke realisatie op. Maar van die voorstellen kwam niets in huis vóór de socialisten op 21 november 1927 de regering verlieten.

Na de goedkeuring van de legerwet in september 1928, die ten dele tegemoet kwam aan de eisen van de vlaamsgezinden, begonnen in de Kamer de besprekingen over het wetsvoorstel voor amnestie aan gewezen activisten. Door liberalen en katholieken was een compromis bereikt rond de uitdovingswet van Van Dievoet. In feite hield het voorstel van de katholieke hoogleraar geen echte amnestie in. Alle straffen werden „uitgedoofd”, zodat de ballingen uit Nederland konden terugkeren, maar de gewezen activisten werden niet automatisch in hun politieke rechten hersteld. Op 6 december 1928 werd het wetsvoorstel door de Kamer goedgekeurd (daarna moest het nog naar de Senaat); drie dagen later kreeg Borms in Antwerpen 83.000 stemmen.

Het ging om een tussentijdse verkiezing om een plaatsvervanger aan te duiden na de dood van een liberale volksvertegenwoordiger. De Antwerpse Frontpartij schoof de onverkiesbare Borms als kandidaat naar voren. In normale omstandigheden zou hij geen enkele kans gemaakt hebben, maar door het aanslepend amnestiedebat in de Kamer raakten de gemoederen verhit. De toespraken van de Antwerpse socialisten Huysmans en Eckelers speelden in de kaart van de ter dood veroordeelde activist. Hoewel de socialistische partij en de katholieke partij aan hun kiezers het ordewoord gegeven hadden om blanco te stemmen, kreeg de „ongekroonde koning van Vlaanderen” bijna dubbel zoveel stemmen als zijn liberale tegenkandidaat.

31. Het verschijnen van *Ons Leuven* was nog om een ander reden betekenisvol. In 1925 was er nog een evenwicht tussen de Franstalige en Nederlandstalige bladen in het arrondissement Leuven. *De Nieuwe Tijd* en *De Volkswil* verschenen in het Nederlands, *Le Journal de Louvain* en *L'Union Nationale* in het Frans. Het liberale weekblad *Le Libéral - De Vrijheid* was tweetalig. Drie jaar later hadden de twee Franstalige bladen de boeken gesloten. En in het liberale partijblad was de Franstalige editie naar de tweede bladzijde verhuisd.

De Bormsverkiezing versnelde de doorbraak van het minimumprogramma. Met het oog op de parlamentsverkiezingen van mei 1929 kwamen partijen en drukingsgroepen met hun oplossing voor het talenvraagstuk naar buiten. Als eerste in de rij sprak het ACW zich uit voor een volledige eentaligheid van Vlaanderen. De Katholieke Unie, het koepelorgaan van de vier standsorganisaties, verdedigde de gelijkheid tussen Vlamingen en Walen en repte met geen woord over Franstalige minderheden. De Belgische Werkliedenpartij pakte uit met het fameuze *Compromis des Belges*, dat de gelijkheid poneerde tussen de twee landsgedeelten, maar toch voorzag in de bescherming van de „rechten van de taalminderheden”.

Onmiddellijk na de verkiezingen, die een bevestiging waren van het flamigantische ongeduld, beloofde eerste minister Jaspar het „Vlaamse vraagstuk” op te lossen. Maar de liberale coalitiepartner, die baat had bij een confrontatie op taalgebied, was pas bereid tot toegevingen, nadat de „Taalcommissie” van de Belgische Werkliedenpartij in november op een buitengewoon congres het principe van de eentaligheid van de beide landstrekken vastgelegd had. In december 1929 pakte de regering de Gentse Rijksuniversiteit aan. De oplossing van het hogeschoolvraagstuk in Gent opende de weg voor een snelle en volledige verdubbeling van de colleges aan de Leuvense universiteit. Vanaf 1933 waren de kandidaturen volledig vernederlandst. Twee jaar later waren alle faculteiten en afdelingen verdubbeld, een tiental colleges in theologie en filosofie uitgezonderd³².

5. De reactie in Leuven

Bij de fransgezinde elite in Leuven was de veer in 1929 nog niet gebroken. Op 26 januari 1929 maakte de katholieke schepenvan Financiën Rapport zich bij de stadssecretaris boos over de lamentabele taaltoestanden in het stadsbestuur: „In de loop van verleden jaar heb ik u reeds terloops gezegd dat de stadsdiensten wier geschriften door mijn handen gaan de wettelijke en plaatselijke regeling op het taalgebruik niet naleven. Met het nieuwe jaar moeten alle verkeerde opvattingen van de baan”³³. Maar de fransgezinde meerderheid in het schepencollege hield het been stijf. En toen de socialistische partijleider Doms op 20 april 1929 in de gemeenteraad voorstelde dat de „Cercles des conférences” ook Nederlandstalige voordrachten zouden houden, kreeg hij van Claes de raad zich daar niet mee te bemoeien.

Na de parlamentsverkiezingen van mei 1929 was de positie van de fransgezinde elite in Leuven nog versterkt. De liberalen hadden met een uitgesproken anti-

32. Zie M. VERLEYEN; *Vlaamse Leergangen*”.

33. SAL, 347.

vlaamsgezind programma stemmenwinst geboekt³⁴. Het resultaat van hun tegenpool, het Vlaamse Front, bleef ver onder de verwachtingen. In het arrondissement gingen de vlaams-nationalisten er nog lichtjes op vooruit, maar in de omgeving van Leuven daalde hun aanhang. De kiezers stelden meer vertrouwen in de gematigd vlaamsgezinde opstelling van de katholieke partij, hoewel niet al haar vertegenwoordigers daarvan blijk gaven. De aanwezigheid van de Leuvense burgemeester Vandervaeren en de Wouters d'Oplinter op de katholieke kandidatenlijst had kwaad bloed gezet bij een groep van radicale flaminganten, die zich distancieerden van de katholieke partij. In oktober of november 1929 werd het K.V.V.-Leuven voor ontbonden verklaard door het bestuur. De musicoloog Floris Van der Mueren legde de beslissing uit aan Rapport: „Algemeen was de mening: we moeten ons beslist afzijdig houden van de katholieke partij en een nieuw organisme in het leven roepen met een klaar uitgesproken strijdprogramma en aangepast aan de geestesstroming van de tijd”³⁵. De Katholieke Vlaamse Bond moest de opvolger worden van „Voor God en Vlaanderen”, dat een zachte dood was gestorven. Van de Wijer en Van der Mueren werden respectievelijk voorzitter en ondervoorzitter van de nieuwe vereniging.

Na hun zware verkiezingsnederlaag gaven de Leuvense socialisten blijk van een opmerkelijke vlaamsgezindheid. Op 2 juli 1929 bepleitte Doms in de gemeenteraad een toelage van 500 frank aan het Guldensporencomité, maar hij kreeg geen steun vanop de rechtse banken. Enkele maanden later liet de socialistische leider opnieuw van zich spreken. Naar aanleiding van een debat over de vernederlandsing van de straatnaamborden, waarschuwde hij de fransgezinden „dat er hier een meerderheid bestaat om de eerste plaats aan het Vlaams te geven”³⁶.

Het dagblad *De Standaard* had reeds op 2 oktober de vlaamsgezindheid van de socialisten geprezen, toen Leuven op haar frontpagina de oneervolle vermelding kreeg een van de gemeenten te zijn „waar de reglementen op taalgebied op de meest onbeschaamde wijze met voeten werden getreden”. „Het gebruik van het Vlaams bestaat hierin dat alle druksels tweetalig zijn en dat men „meestal” Vlaamssprekende mensen in het Vlaams bedient of antwoordt. Maar de gehele inwendige dienst is volledig en uitsluitend Franstalig. Indien gewenst worden hier wel eens onthutsende bijzonderheden bijgegeven”. De krant besloot met een onverbloemde aanval op Clynmans en Rapport, zonder

34. Dat de vrijmetselarij vanaf 1918 haar vergaderingen beurtelings in het Nederlands en het Frans hield, vormt een aanwijzing dat men in liberale middens toch niet geheel onverschillig bleef voor de stroomversnelling waarin de Vlaamse Beweging terechtkwam. M. PEETERS, *De vrijmetselarij te Leuven*, in: *Jaarboek van de geschied- en oudheidkundige Kring voor Leuven en omgeving*, deel XXIX, 1989, p. 28.

35. AMVC, M 864 (dossier Floris Van der Mueren).

36. In de gemeenteraadszitting van 12 november 1929.

ze evenwel bij naam te noemen: „Van bovenvermelde personen had men wel iets beters kunnen verwachten”.

De scherpe taal van *De Standaard* leverde het gewenste effect op. In een dienstorder van 15 oktober 1929 werd de „onbeleefde” behandeling van een Vlaming door een Franstalige stadhuisbediende aangegrepen om er op te wijzen dat „uitgenomen tegenaanwijzingen de bestuurstaal Vlaams is”³⁷. De nieuwe richtlijn hield geen waarborgen in voor een volledige vernederlandsing van de administratie, zoals in de taalwet van 1921 was voorzien, maar bracht in de praktijk wel grote verbeteringen.

De veranderingen waren het opvallendst in de dienst van Financiën, die onder leiding stond van de katholieke schepen Raport, die reeds vroeger de lametabele taaltoestanden had aangeklaagd. Elders werd het principe van het Nederlands als bestuurstaal minder nauw toegepast. De liberale schepen van Onderwijs Claes, die zelf na de dienstorder van 15 oktober tweetalige en later eentalige dienstberichten verstuurde, liet waarschijnlijk aan elke bediende de vrijheid in de taal van zijn keuze te werken. De bestuurstaal bleef Frans bij de politie (Vandervaeren) en in de dienst voor openbare werken (Clynmans).

Begin oktober 1930 voelde de socialist Doms de burgemeester in de gemeenteraad aan de tand over de taal waarin hij zijn toespraken hield. Tijdens de opening van een tentoonstelling in de Academie voor Schone Kunsten had Vandervaeren alleen Frans gesproken. De socialistische partijleider stelde voor om in de toekomst bij officiële aangelegenheden alleen Nederlands te spreken. Om van Vandervaeren te overtuigen citeerde de socialistische woordvoerder Guido Gezelle:

*„De Vlaamsche tale is wonder zoet,
Voor die heur geen geweld en doet”.*

De fransgezinde katholiek kon een stemming over het taalvoorstel van Doms verhinderen, maar hij deed wel de belofte voortaan altijd Nederlands te spreken, al dan niet met een Franse vertaling.

De interpellaties van de socialistische gemeenteraadsleden haalden iets uit. Toen vakbondssecretaris Alfons Van Aenroyde in december 1930 opmerkte dat er nog stadsgebouwen waren die een eentalig Frans opschrift droegen, gaf het schepencollege onmiddellijk aan de bureauchef van openbare werken opdracht om die toestand te verhelpen³⁸.

Terwijl de fransgezinden toegevingen deden op taalgebied, laiden de tegenstellingen hoog op naar aanleiding van het amnestievraagstuk. In september

37. SAL, 22081 A.

38. De opschriften waren in twaalf gevallen tweetalig en in acht Franstalig, wat in strijd was met de taalwet. Alleen de gemeenteschool nr. 3 in de Rijsschoolstraat droeg een eentalig Nederlandse tekst.

1929 had Edward Maes, die door een Koninklijk Besluit in zijn rechten was hersteld, gevraagd om weer in dienst te worden genomen. Schepen van Onderwijs Claes speelde het heel slim. Om te voorkomen dat de socialistische gemeenteraadsleden de kandidatuur van Maes zouden steunen, stelde hij voor om twee leden van de socialistische onderwijzersvakbond te benoemen. Maar Doms drukte zijn wil door en gaf het ordewoord om voor de gewezen activistische gemeenteonderwijzer te stemmen³⁹. Zo gebeurde op 7 januari 1930 in de gemeenteraad. De socialisten kregen de steun van de vertegenwoordigers van de katholieke arbeiders; Clynmans en Raport onthielden zich.

Tegen de benoeming van Maes brak een storm van protest los bij een aantal verenigingen van oud-strijders en oorlogsslachtoffers⁴⁰. Een aantal „vaderlandse” verenigingen spoorden de Bestendige Deputatie aan om op te treden. De liberale gemeenteraadsleden deden daaraan mee. Op 22 januari 1930 riep de katholieke gouverneur Nens de Bestendige Deputatie samen, die de beslissing van de gemeenteraad opschortte en beroep aantekende bij de minister van Kunsten en Wetenschappen om de verbreking ervan te bekomen. De socialisten zetten nu de grote middelen in. Tijdens hun jaarlijkse arrondissementvergadering op 16 februari 1930 tekenden de congresgangers protest aan tegen de houding van de Brusselse provincieraadsleden Rhenard en Gheude, die mee de beslissing hadden genomen⁴¹. Doms dreigde ermee de zaak voor het parlement te brengen, als de liberale minister M. Vauthier zou zwichten voor de eisen van de fransgezinden⁴². Vauthier greep niet in, zodat Maes vanaf 1 mei 1930 in dienst kon treden.

Het geval Frantzen trok minder de aandacht van de publieke opinie, maar het verzet van vooral schepen van Onderwijs Claes was er niet kleiner om. Ondanks aanmaningen van de provinciegouverneur in maart 1929 en juli 1930 om de schadevergoeding uit te betalen die in 1925 door een Koninklijk Besluit was vastgelegd, bleef de stad Leuven hardnekkig weigeren. Toen de zaak in oktober 1930 in de gemeenteraad werd besproken, bleken alleen de socialisten bereid om toe te geven. Uiteindelijk schreef de Bestendige Deputatie zelf het bedrag in de stadsbegroting in. Het ging om ongeveer 9.500 frank⁴³.

(wordt voortgezet)

* Aspirant N.F.W.O.
Priester Daensstraat 10
3010 Kessel-Lo

39. *De Vrijheid*, 15 februari 1930.

40. Dossier E. Maes, SAL. 4569ter.

41. AMSAB, Verslagboek.

42. *De Volkswil*, 16 maart 1930.

43. Dossier E. Frantzen; SAL. 2045bis.